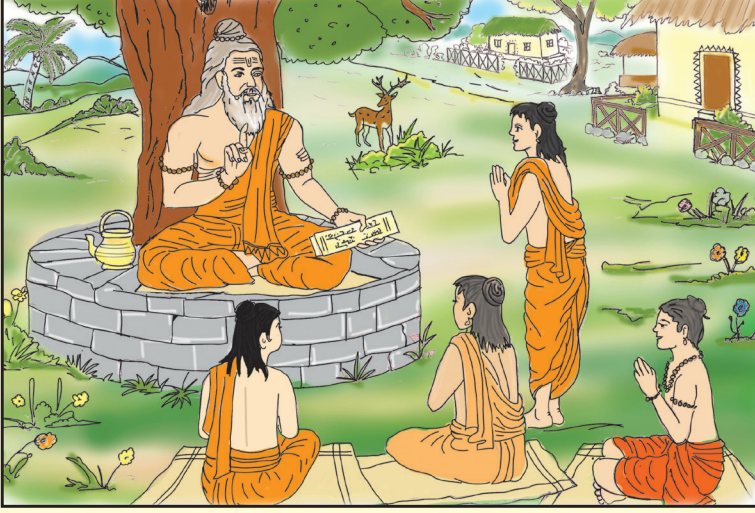

3. नीइवज्जा

‘नीइवज्जा’ ही कविता ‘वज्जालगं’ या प्राकृत सुभाषित ग्रंथातून घेतलेली आहे. ‘वज्जालगं’ हा प्राकृत साहित्यातील अत्यंत श्रेष्ठ ग्रंथ असून कवी जयवल्लभांनी या ग्रंथाची रचना केली आहे. या ग्रंथात विविध विषयांवरील निवडक गाथांचा संग्रह केलेला दिसून येतो.

‘वज्जा’ म्हणजे पद्धती, मालिका, रांग होय. ‘लगं’ म्हणजे समूह, संग्रह. ‘वज्जालगं’ हा ग्रंथ

म्हणजे प्राकृत भाषेतील सुभाषितांचा संग्रह होय. आकर्षक व मोजक्या शब्दातील मौलिक विचारांचा संग्रह म्हणजे सुभाषिते होत.

समाजातील लोक संस्कारक्षम, आचार-विचाराने निकोप व गतिमान होण्यासाठी सुभाषितांचे अध्ययन महत्त्वपूर्ण आहे. या सुभाषितांचा परिचय होण्यासाठी ‘नीइवज्जा’ हा पद्य पाठ येथे दिला आहे. विद्यार्थ्यांनी आपल्या जीवनात त्याचा उपयोग केल्याने विद्यार्थ्यांचेही जीवन विकसित होण्यास मदत होईल.

जं जस्स मम्म-भेयं चालिज्जंतं च दूमए हिययं ।
तं तस्स कण्ण-कडुयं कुलेसु जाया न जंपन्ति ॥1॥

संतेहि असंतेहि य परस्स किं जंपिएहिं दोसेहिं ।
अत्थो जसो न लब्भइ सो वि अमित्तो कओ होइ॥2॥

अप्प-हियं कायव्वं जइ सक्कइ पर-हियं च कायव्वं ।
अप्प-हियं पर-हियाणं अप्प-हियं चेव कायव्वं ॥3॥

पुरिसे सच्च-समिध्दे अलिय-पमुक्के सहाव-संतुट्ठे ।
तव-धम्म-णियम-मइए विसमा वि दसा समा होइ॥4॥

सीलं वरं कुलाओ, दालिदं भव्वयं च रोगाओ ।
विज्जा रज्जाउ वरं, खमा वरं सुट्ठु वि तवाओ ॥5॥

सीलं वरं कुलाओ, कुलेण किं होइ विगय-सीलेण ।
कमलाइ कदमे संभवन्ति न हु हुन्ति मलिणाइं ॥6॥

जं जि खमेइ समत्थो, धणवंतो जं न गव्वं उव्वहइ ।
जं च सविज्जो नमिरो तिसु तेसु अलंकिया पुहवी ॥7॥

छंदं जो अणुवट्ठइ मम्मं रक्खइ गुणे पयासेइ ।
सो नवरि माणुसाणं देवाणं वि वल्लहो होइ ॥8॥

छण-वंचणेण वरिसो नासइ, दिवसो कुभोयणे भुत्ते ।
कुक्कलत्तेण य जम्मो नासइ धम्मो अधम्मणेण ॥9॥

छन्नं धम्मं, पयडं च पोरिसं परकलत्त-वंचणं ।
गंजण-रहिओ जम्मो राढाइत्ताणं संपडइ ॥10॥

(वज्जालगं- 'नीइवज्जा')

अणुवट्ठइ - आचरण करणे, वागणे
अप्पहिय - स्वतःचे हित
अलिय - खोटे
असंतेहि - नसलेलेही
कदम - चिखल
कलत्त - पत्नी
खमा - क्षमा
छण - सण, उत्सव
छन्नं - झाकून, गुप्तपणे
छंदं - इच्छेप्रमाणे
जाया - जन्म होणे

दूमय - दुःख देणे
पयासेइ - प्रकटपणे
पुहवी - पृथ्वी
पोरिस - पौरुष, पुरुषार्थ
भुत्ते - खाणे
विगयसील - शीलभ्रष्ट
सक्कय - शक्य होणे
संतेहि - असणे, असणारे
समिद्ध - समृद्ध
सुट्ठु - चांगले, उत्तम
वंचणेण - रहित, नसणे

कृती करा

1 खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- 1) दुसऱ्यांचे दोष प्रकट केल्याने कोणते परिणाम होतात?
- 2) स्वतःचे हित केंव्हा करावे?
- 3) श्रेष्ठ आचरण कोणते?
- 4) पृथ्वीला शोभा कशामुळे प्राप्त होते?
- 5) मनुष्य कोणत्या गुणामुळे सर्वांना प्रिय होतो?

2 वर्णविषयक बदल स्पष्ट करा.

1) खमा	4) संतुष्ट
2) कण्ण	5) वल्लभ
3) सच्च	6) पुहवी

3 संदर्भासहित स्पष्टीकरण करा.

- 1) कमलाइं कदमे संभवन्ति न हु हुन्ति मलिणाइ।
- 2) विज्जा रज्जाउ वरं, खमा वरं सुट्टु वि तवाओ।

4 खालील सुभाषितांच्या ओळी पूर्ण करा.

- 1) संतेहि असंतेहि य परस्स किं जंपिण्हिं। (दोसेहिं, पुहवी)
- 2) सीलं वरं कुलाओ दालिदं भव्वयं च। (रोगाओ, तवाओ)
- 3) अप्प-हिय-पर-हियाणं अप्प-हियं चेव। (कायव्वं, पढेव्वं)
- 4) विज्जा रज्जाउ वरं, खमा वरं सुट्टु वि। (तवाओ, धम्माओ)

5 आकृती पूर्ण करा.

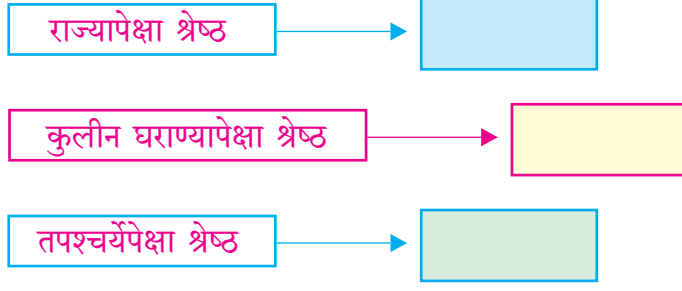
- 1)

ग्रंथ

नीइवज्जा

ग्रंथकार

2)

6 खालील शब्दांसाठी कवितेतील शब्द शोधा.

- 1) तप → [] 3) राज्य → []
- 2) क्षमा → [] 4) विद्या → []

7 उपक्रम :- 'नैतिक मूल्ये' या विषयावर अर्धमागधी-प्राकृतमध्ये 10-12 ओळीपर्यंत निबंध लिहा.

